

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: «**ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**»

Виконала: студентка II курсу,
групи DO1-M22
спеціальності 012 Дошкільна освіта
Касіянчук Ольга Юріївна

Керівник: **Пукас І.Л.**,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри теорії та
методик дошкільної освіти

Рецензент: **Мартіна О.В.**,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та
методик початкової освіти

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	6
1.1 Стан дослідження проблеми формування комунікативних умінь дітей старшого дошкільного віку у педагогічній науці	6
1.2 Вікові та психологічні особливості дітей старшого дошкільного віку в процесі формування комунікативної умінь	16
1.3 Особливості формування комунікативних умінь дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності в умовах закладу дошкільної освіти.....	21
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	32
2.1 Педагогічні умови формування комунікативних умінь дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності	32
2.2 Організація та методика проведення дослідно-експериментальної роботи.....	42
2.3 Порівняльний аналіз результатів експериментального дослідження	61
ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67
ДОДАТКИ	73

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлюється пріоритетними напрямками Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, Законом України «Про дошкільну освіту», Базовою програмою розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» та ін., спрямованими на модернізацію дошкільної освіти, оновлення змісту, вдосконалення форм, методів і технології навчання і виховання.

Інноваційні зміни, що відбуваються в сучасному освітньому просторі, нова соціокультурна ситуація, суспільні потреби і запити передбачають зміцнення пріоритету дошкільної освіти, формування в суспільстві розуміння ранніх етапів життя людини як сумлінного періоду становлення особистості. За умов сьогодення, особливої значимості набуває проблема комунікативної компетентності, яка характеризується взаємодією з іншими людьми (вихователями, ровесниками). Саме тому, завдяки сформованій комунікативній компетенції у дітей старшого дошкільного віку налагоджуються контакти з людьми, практикуються навички роботи в групі, вихованець знаходить своє місце в суспільстві і вчиться розуміти, використовувати та поважати можливості інших. Це важливий аспект орієнтуватися в мінливому навколишньому світі, пристосовуватись до нових умов життя, продуктивно і гармонійно взаємодіяти.

У дітей дошкільного віку гра є провідним видом діяльності, через яку вони пізнають світ. Відповідно, основним методом формування комунікативних умінь у дітей старшого дошкільного віку є гра. Для розвитку комунікативних умінь проводяться такі ігри, у яких мовна активність дітей займає основне місце, що стимулюють дитячу активність, самостійність, творчість. У грі дитина навчається долати труднощі, пізнає оточення, шукає вихід із того чи іншого становища.

Оскільки дитина більшість часу проводить в умовах закладу дошкільної освіти, її головними партнерами у спілкуванні є однолітки та

вихователі. Спілкування виникає переважно в ігрових ситуаціях, у побуті, коли діти не лише послуговуються мовними штампами, а й творять власні, неповторні конструкції. У грі відтворюються норми людського життя та діяльності, підпорядкування яким забезпечує пізнання та засвоєння предметної й соціальної дійсності, інтелектуальний, емоційний і моральний розвиток особистості.

У наукових дослідженнях вчених Л. Артемова, Г. Беленька, А. Богущ, Л. Варяниця, Н. Гавриш, І. Загарницька, О. Кононко, Н. Лисенко, Т. Поніманська, Ю. Приходько, І. Рогальська-Яблонська, С. Савченко та ін. акцентується на необхідності посилення уваги до формування компетентності, що сприяє активізації особистісного потенціалу дитини. Комунікативні здібності особистості досліджували Л. Бірюк, Н. Вітюк, В. Гаркуша, П. Гончарук, Л. Карамушка, К. Роджерс, Л. Савенкова; взаємодії з однолітками в процесі ігрової діяльності Л. Божович, Д. Венгер, Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Леонтьєв, Л. Лисенко, С. Русова, та ін.

Проте питання формування комунікативних умінь дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності досліджено недосконало і потребує подальших наукових розвідок. Саме тому, актуальність проблеми, її наукове та практичне значення, недостатня розробленість у теорії та практиці дошкільної освіти визначили тему кваліфікаційної роботи: **«Формування комунікативних умінь дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності»**.

Об'єкт дослідження: процес формування комунікативних умінь дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування комунікативних умінь дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності впровадження педагогічних умов формування комунікативних умінь дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. З'ясувати теоретичні засади формування комунікативних умінь дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності.

2. Теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування комунікативних умінь дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності.

3. Експериментально перевірити ефективність виявлених та теоретично обґрунтованих педагогічних умов формування комунікативних умінь дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація педагогічних, психологічних, методичних джерел з проблеми дослідження); емпіричні (спостереження за освітнім процесом та опитування дітей старшого дошкільного віку); методи математичної статистики (аналіз результатів експериментальної роботи).

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у впровадженні педагогічних умов формування комунікативних умінь дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності в освітній процес закладу дошкільної освіти №16 «Вишиванка» Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри теорії та методик дошкільної освіти та доповідалися на конференціях та семінарах різних рівнів.

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 2 наукових публікаціях.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи 90 сторінок. Основний текст дослідження викладено на 64 сторінках.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційному дослідженні подано теоретичне узагальнення та практичне вирішення проблеми формування комунікативних умінь дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності, що полягає в розробці, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов, які забезпечують ефективне розв'язання означеної проблеми.

Проведене дослідження дало змогу сформулювати наступні висновки:

1. З'ясовано теоретичні засади формування комунікативних умінь дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності. Обґрунтовано характеристику комунікативних умінь як педагогічної категорії в сучасній науковій парадигмі. Встановлено, що комунікативні уміння характеризується взаємодією з іншими людьми (вихователями, ровесниками та ін.). Завдяки цьому у дітей налагоджуються контакти з людьми, практикуються навички роботи в групі, вихованець знаходить своє місце в суспільстві і вчиться розуміти, використовувати та поважати можливості інших. Комунікативну компетентність дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності розуміємо як здатність дитини комплексно застосовувати мовні і немовні засоби з метою комунікації, ініціативність спілкування в конкретних соціально-побутових та ігрових ситуаціях, уміння планувати й організувати різні види ігор відповідно до їх структури, дотримуватись ігрового партнерства і рольових способів поведінки, норм та етикету спілкування у процесі гри. Формування комунікативних умінь дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності можна визначити як комплексну характеристику, яку визначають за рівнем розвитку комунікативної діяльності у сфері спілкування, орієнтацією на дорослого, сприйняттям в особливій ролі вихователя, розвитком ініціативності, доброзичливості. Доведено, що гра дітей старшого дошкільного віку навчає взаємодії в колективі, виховує повагу до окремої особистості зокрема, до

суперника у грі та до групи загалом, почуття відповідальності за доручену справу.

2. Теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування комунікативних умінь дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності, а саме: забезпечення методичного супроводу формування комунікативних умінь дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності; створення розвивального потенціалу предметно-ігрового середовища закладу дошкільної освіти; занурення дітей старшого дошкільного віку в активну комунікативну та ігрову діяльність із дітьми і дорослими (створювати дружнє, безпечне, захищене середовище й атмосферу щирих і довірливих стосунків між його членами; моделювати гуманну взаємодію з дорослими, ровесниками, виховувати культуру спілкування; схвалювати належну соціальну поведінку; навчати орієнтуватися в незвичному людському оточенні, пристосовуватися до його вимог і правил, ефективно взаємодіяти з ними; підтримувати у дітей готовність звернутися по допомогу до знайомих дорослих).

3. Експериментально перевірено ефективність виявлених та теоретично обґрунтованих педагогічних умов формування комунікативних умінь дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності. Встановлено, що ефективне формування комунікативних умінь дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності можливе при врахуванні низки педагогічних умов. Аналіз засвідчує, що високого рівня комунікативної компетенції досягли 33,3% дітей експериментальної та 20,7% дітей контрольної груп. Як бачимо, позитивний вплив проведеної формувальної роботи в експериментальній групі виявився у значному підвищенні рівнів сформованості комунікативних умінь. Середній рівень на початковому етапі експерименту становив 52,6% (ЕГ) і 57,8% (КГ), тоді як кінцеві результати констатували 57,1% (ЕГ) і 61,8% (КГ).

Саме тому у спільній грі діти навчаються мові спілкування, взаєморозуміння, взаємодопомоги, вчать підкоряти свої дії діям інших

гравців. Старший дошкільник програє в сюжетно-рольовій грі різноманітні ситуації, пов'язані з людськими відносинами, всю систему дій в цих ситуаціях, всю систему наслідків цих дії для себе і оточуючих. В сюжетно-рольовій грі дитина діє спочатку дієво, емоційно, а потім інтелектуально освоює систему людських відносин. Специфікою сюжетно-рольової гри дитини стає потреба у товаришах, без яких вона втрачає для неї сенс.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розглядуваної проблеми. Перспективним видається вивчення можливостей використання гри як провідного виду діяльності й ефективного засобу формування комунікативних умінь на більш ранніх етапах розвитку дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альохіна Н. В. Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців. *Наукові записки*. Серія: Культура і соціальні комунікації. 2012. №3 23 с.
2. Андрющенко Т. К. Компетентнісний підхід в контексті сучасних наукових поглядів. *Педагогічний вісник*. Київ: 2013. № 1. С. 21–23.
3. Андрющенко Т. К. Компетентнісний підхід як стратегічний напрям розвитку освіти в Україні: теоретичний аспект. *Педагогічна освіта: теорія і практика*: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка; Вид-во ПП Зволейко Д. Г., 2013. Вип. 13. С. 8–12.
4. Аніщук А. Мовлення як засіб самовираження старшого дошкільника: *навчально-методичний посібник для вихователів, практичних психологів, батьків та студентів дошк. відділ. пед. вишів*. Ніжинський держ. ун-т ім. М. Гоголя. Ніжин:, 2013. 113 с.
5. Артемова Л., Ждан Л. Відображення знань дітей у спільних іграх. *Дошкільне виховання*. 2000. № 9 (386). С. 10–14.
6. Базовий компонент дошкільної освіти України (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція: Науковий керівник: Піроженко Т.О., доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України; Авторська група: Байер О.М., Безсонова О.К., Брежнєва О.Г., Гавриш Н.В., Загородня Л.П., Косенчук О.Г., Корнєєва О.Л., Лисенко Г.М., Левінець Н.В., Машовець М.А., Мордоус І.О., Нерянова С.І., Піроженко Т.О., Половіна О.А., Рейпольська О.Д., Шевчук А.С.. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>.
7. Бех І. Д. Виховання особистості : *підручник*. Київ : Либідь, 2008. 848 с.
8. Беленька Г. В. Загальні підходи до формування професійної компетентності у фахівців спеціальності «Дошкільне виховання» в умовах

ступеневої системи освіти. *Проблеми вищої педагогічної освіти у світлі рішень II Всеукраїнського з'їзду працівників освіти*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. К. НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2002. С. 67–70.

9. Беленька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку : становлення фахівця в умовах навчання : *монографія*. Київ: Світич, 2006. 304 с.

10. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід в освіті: світовий досвід та українські перспективи*. Бібліотека освітньої політики. Київ : «К.І.С.», 2004. С. 47–52.

11. Білан О.І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Тернопіль «Мандрівець», 2017. 256 с.

12. Богущ А. М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Київ : Слово, 2014. 304 с.

13. Богущ А. М. Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови. Київ: Вища школа, 2007. 542 с. URL : <http://udnz15.org/doshkilna-lingvodidaktika>.

14. Богущ А. М. Компетентнісний підхід до мовленнєвого розвитку дошкільників. *Педагогічна і психологічна науки в Україні. Дидактика, методика, інформаційні технології*. Київ : Педагогічна думка, 2007. Т. 2. С. 155–170.

15. Богущ А. М. Теоретичні й методологічні засади формування мовленнєвої компетенції дошкільника. *Педагогіка і психологія*. 2000. № 1. С. 5–10.

16. Боровик Т. Розвиток мовлення дітей засобами гри-драматизації. *Джерела*. 2016. № 2. С. 8.

17. Бусел. В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.

18. Вашуленко М. Мовленнєвий розвиток дошкільників – запорука їхньої наступної успішності. *Дитячий садок*. 2004. № 20. С. 10–13

19. Гавриш Н. Розвиток мовлення та навчання дошкільнят рідної мови: мета і завдання. Київ : Профосвіта, 2003. 243 с.
20. Гавриш Н. Розвиток мовлення та навчання дошкільнят рідної мови: мета і завдання. *Дошкільнє виховання*. 2003. № 7. С. 12–14.
21. Гавриш Н. Художнє слово і дитяче мовлення. *Дитячий садок*. 2005. № 2. С. 4–6.
22. Гончаренко А. Сучасні підходи до розвитку мовлення дітей. *Дошкільнє виховання*. 2004. № 7. С. 18–19.
23. Гончаренко А.М. Розвиток мовленнєвої компетентності старших дошкільників : навч.-метод. посіб. до Базової прогр. розв. дитини дошк. віку «Я у Світі. К. : Світич, 2009. 160 с.
24. Денисенко О.І. Розвиток навичок комунікабельності у дітей дошкільного віку. Черкаси: ЧОПОПП ЧОР, 2012. 32 с.
25. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
26. Жижко Т. Ігрові методи навчання – передумова інтелектуального розвитку особистості. *Рідна школа*. 2002. № 6. С. 72–73.
27. Залізник А. Мовленнєва компетентність як складова процесу професійної підготовки майбутнього вихователя. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2013. № 8 (Ч. 2). С. 164–170.
28. Карасьова К.В. Ігровий простір дитини. Київ : Шкільний Світ, 2011. 128 с.
29. Кахаєва Л.Є. Мовленнєвий розвиток старших дошкільників. Харків: Основа, 2014. 143 с.
30. Колодич О. Б. Сучасні підходи до вивчення мовленнєвої діяльності. *Педагогіка і психологія*. 2004. № 4. С. 17–20.
31. Кононко О. Л. Активність як провідна характеристика особистісного становлення дошкільника. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. Київ–Житомир: Волинь, 2003. Кн. I. С. 29–41.*

32. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ. : Рад. шк., 2000. 608 с.
33. Лаврентьева Г. Розвивальне предметно-ігрове середовище: європейський досвід та новітні підходи. *Палітра педагога*. 2001. № 4. С. 11–13.
34. Ладивір С. О. Педпроцес потребує радикальних змін. *Дошкільне виховання*. 2006. № 11. С. 7–9.
35. Литвиненко С. А. Дитина і середовище: проблеми взаємодії. *Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г. Сковороди: Науково-теоретичний часопис*. 2003. С. 215–220.
36. Логвинчук С. Л. Дидактичні ігри, вправи, завдання: розвиток мовленнєвої компетентності дошкільників Харків : Вид. група «Основа», 2012. 191 с.
37. Луговий В. І. *Проблема понятійно-категоріального апарату педагогічної науки. Педагогічна і психологічна науки в Україні: зб. наук. пр. до 15-річчя АПН України: у 5 т. Т. 1. Теорія та історія педагогіки*. Київ: Педагогічна думка, 2007. 359 с. С. 30–33.
38. Луценко І. О. Готуємось до мовленнєвого спілкування з дошкільниками : навч. посіб. для студ. пед. закладів Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. К.: НПУ, 2001. 96с.
39. Луценко І. Культура мовленнєвого спілкування: зміст і методи роботи: розвиток мовлення. *Дошкільне виховання*. 2004. № 5. С. 10–12.
40. Овчарук О. В. Компетентності як ключ до формування змісту освіти. *Стратегія реформування освіти України*. Київ : К. І. С., 2003. 295 с.
41. Омеляненко А. В. Роль мовленнєвої дидактичної гри у процесі навчання старших дошкільників складати розповіді-роздуми. *Психолого-педагогічні науки*. 2015. № 4. С. 172–177.

42. Пентилюк М. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євроінтеграційному контексті. *Українська мова і література в школі*. 2010. № 2. С. 2–5.

43. Піроженко Т. О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. Тернопіль: «Мандрівець», 2010. 152 с.

44. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. Київ : К.І.С., 2004. С. 16–33.

45. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» (за ред. О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко та ін.) Тернопіль: Мандрівець, 2013. 264 с.

46. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч. II. Від трьох до шести (семи) років (за ред. О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова та ін. ; наук. кер. О. Л. Кононко). К.: ТВО «МЦФЕР-Україна», 2014. 452 с.

47. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» (за ред. О. О. Андрієтті, О. П. Голубович, О. П. Долинна, Т. В. Д'яченко, Т. С. Ільченко, Г. Є. Іванова, Г. М. Лисенко, Т. В. Панасюк, Г. В. Петрова, Т. О. Піроженко, Н. М. Романко, Н. А. Случинська, Н. І. Трикоз). К.: Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, 2012. 66 с.

48. Рогальська І. Компетентнісний підхід як сучасна основоположна концептуальна ідея соціалізації дошкільників. *Формування професійної компетентності вихователя дошкільного навчального закладу в умовах глобалізації* : зб. наук. пр. Херсон, 2009. С. 22–24.

49. Рогальська-Яблонська І. П. Проблема підготовки майбутніх дошкільних педагогів в контексті формування освітніх компетенцій дітей дошкільного віку. *Формування освітніх компетенцій дитини: проблеми, розвиток, супровід*: збірник матеріалів II Всеукраїнського науково-

методичного семінару для науковців, практичних працівників та студентів (27 березня 2014 року) Умань: АЛМІ, 2014. С. 85–88.

50. Світ дитинства: комплексна освітня програма для дошкільних навчальних закладів (за ред. О. М. Байер, Л. В. Батліна, А. М. Богуш та ін; наук. керівник акад. А. М. Богуш) Тернопіль: «Мандрівець», 2015. 200 с.

51. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: у 5-ти т. Т. 3. К.: Рад. школа, 1977. 670 с.

52. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О.П. Аксьонова, А.М. Аніщук, Л.В. Артемова [та ін.]; наук. кер. О.Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.